

Willeke Smits: 'Ik ken geen mooiere baan dan kerkmusicus'

Willeke Smits is een gelukkig mens. Ter gelegenheid van haar veertigste verjaardag kreeg ze van haar echtgenoot Harry den Hertog een 'compositiecadeau' dat hij had besteld bij Ad Wammes. De titel: *Happiness*. "Het is hem daarmee gelukt mij een cadeau te geven dat samenvat waar ik als musicus voor sta", schrijft Willeke in het booklet bij haar nieuwe cd met dezelfde titel. Ze is inmiddels vijftien jaar organiste van het Ruprecht-orgel in de Tuindorperkerk in Utrecht en sinds vorig jaar september tevens cantor van de Tuindorperkerkgemeente.

Somberen is er niet bij in een gesprek met Willeke Smits. Haar gulle lach doet de toekomst van het kerkorgel er op deze grauwe novemberochtend ineens wat hoopvoller uitzien. En dat na een week waarin de orgelwereld niet alleen werd opgeschrikt door het onverwacht overlijden van Jacques van Oortmerssen, maar ook nog natreurt over het plotseling offline halen van de website NCRV Orgelconcerten en het dreigend verdwijnen van Musica Religiosa Orgelradio. Weinig redenen voor 'happiness'. Maar laten we het hebben over vreugdevollere zaken.

Was er behalve de nieuwe compositie van Ad Wammes nog een andere reden om je nieuwe cd deze titel mee te geven?

"Ik zocht al een tijdje naar een goed concept voor een nieuwe cd. Er waren allerlei ideeën maar het vormde nog geen geheel, en dat vind ik altijd belangrijk bij een programma. Toen kwam *Happiness* – voor mij als een verrassing – en ik dacht: dát moet het worden. Natuurlijk moest

het werk van Ad Wammes erop – aanvankelijk had Ad het stuk de werktitel 'This is not a waltz!' gegeven maar dat is nu de ondertitel – maar ook alle andere stukken staan in het teken van 'happiness' in de breedste zin van het woord. Ik wil graag een verbindende factor zijn en hoop mensen een blij gevoel geven als ze de cd beluisteren. Juist mensen die eigenlijk niet zo van orgelmuziek houden mag ik graag over de streep trekken, en het lijkt erop dat dat met dit werk en deze cd is gelukt. De mooie foto op de voorkant van Marianne Ulrich zorgt voor de bijbehorende uitstraling."

Je begint je cd-programma met een transcriptie van de Holberg Suite van Edvard Grieg. Nu zijn er orgelliefhebbers die vinden dat je geen transcripties zou moeten spelen omdat er voldoende orgelrepertoire bestaat en omdat er ook geen noodzaak meer is om het te doen aangezien de originele werken alom beschikbaar zijn. Wat zeg jij tegen mensen die dat vinden?

BIOGRAFIE

1975	Geboren in 's-Hertogenbosch, opgegroeid in Hedel
v.a. 1982	Piano- en orgellessen van Jos Wielakker
1992-1999	Utrechts Conservatorium. Orgel bij Kees van Houten en Reitze Smits, kerkmuziek en koördirectie bij Krijn Koetsveld
2000-2008	Vervolgstudies koördirectie bij Joop Schets, piano bij Geofrey Madge
1998-2008	Organist Wilhelminakerk Utrecht
2000	Organist Tuindorperkerk Utrecht
2005-2014	Cantor-organist De Rank, Nieuwegein
2005-2014	Bestuurslid Koninklijke Vereniging van Organisten en Kerkmusicus
v.a. 2012	Bestuurslid Stichting Utrecht Orgelland
2012-2014	Bestuurslid Kerkzang.nl
sept. 2014	Cantor-organist Tuindorperkerk Utrecht

Willeke Smits geeft soloconcerten, begeleidt koren en maakte een vijftal cd's, waarvan twee op 'haar' orgel in de Tuindorperkerk te Utrecht, een cd met werken van Hendrik Andriessen en een dubbel-cd met concerten van Johann Gottfried Walther. Zij heeft een uitgebreide lespraktijk met piano- en orgelleerlingen en organiseert jaarlijks de Kerkmuziekdagen voor de Jeugd.

GERCO SCHAAP

“Dat ik zelf eigenlijk ook niet zo van orgelbewerkingen houd!” lacht Willeke. “Ik vind: als je het doet, dan moet je het laten klinken als een orgelstuk en niet als de zoveelste bewerking van een orkeststuk. Bach en Walther hebben natuurlijk diverse concerten voor orgel bewerkt, maar dat zijn ook echte orgelstukken geworden. Ik was gevraagd voor een concert in een serie met als thema ‘transcripties’. Ik heb dat concert aangenomen, maar in eerste instantie riep het spelen van de Holberg Suite veel weerstand bij mij op. Bij het bewerken heb ik echter de historische lijn van Bach en Walther gevolgd en geprobeerd op die manier te denken en te vertalen en het ging eigenlijk boven verwachting goed. Het werd ook goed ontvangen door het publiek. Door de jaren heen heb ik het stuk vaker gespeeld en de bewerking ook steeds een beetje aangepast waardoor het voor mij nu ook voelt als een orgelstuk.”

Grieg heeft zijn Suite ‘Uit Holbergs tijd’ in 1884 gecomponeerd. Je hebt het opgenomen op het Ruprecht-orgel van de Tuindorpkerk, een instrument dat in de 18^e-eeuwse Kirnberger-stemming staat. Is dat niet zoiets als Franck spelen op een barokorgel?

“Grieg heeft dit werk als ‘suite in oude stijl’ geschreven en daarin barokke dansvormen als sarabande, gavotte en rigaudon gebruikt. Hij heeft dus oude compositietechnieken toegepast en dat vond ik juist een reden om dit stuk op dit orgel op te nemen. Ik ben het met je eens dat de stemming van dit instrument niet altijd ideaal is maar ik heb er toch voor gekozen om het hier te doen omdat er heel veel is wat hier wél heel goed lukt en mooi uit de verf komt. Die paar wringende akkoorden nemen we dan maar voor lief. Aanvankelijk wilde ik een deel van de cd op een 19e-eeuws orgel opnemen – het Meyer-orgel in de Josephkerk hier

Foto: Marianne Ulrich / lay-out: BVG

in Utrecht – maar na het uitzoeken van registraties en uitproberen kwam ik er al gauw achter: dit gaat niet werken. Ik moet een orgel hebben met meer frisse kleuren en helderheid en waar anders vind ik dat dan hier in de Tuindorpkerk? Bovendien vond ik het wel fijn om weer eens een cd op mijn eigen orgel te maken.”

Was dit de eerste keer dat je een transcriptie speelde of beoefende je deze ‘tak van sport’ al eerder?

“Op het Utrechts Conservatorium heb ik met mijn toenmalige docent Reitze Smits – geen familie – mijn eerste transcriptie voorbereid, een pianowerk van Mendelssohn dat ik indertijd ook op mijn eindexamen heb gespeeld. Hij heeft me op het spoor gezet en ook geleerd hoe je een pianowerk naar het orgel vertaalt, zonder dat het klinkt als ‘pianospel op het orgel’. Daarna heb ik er een tijdlang minder mee gedaan en kwam er door die uitnodiging weer mee in aanraking. Een nog belangrijker stimulans is mijn echtgenoot, die het leuk vindt als ik transcripties speel. Hij daagt mij voortdurend uit met voorstellen om dit of dat werk voor orgel te bewerken, de Holberg Suite van Grieg was ook zijn idee. Maar ik blijf toch kritisch tegenover het genre staan omdat ik heel veel muziek ook niet geschikt vind om te transcribe-

ren. Als een orgel erom vraagt of als het binnen een programma past, zal het misschien nog wel eens gebeuren.”

Eerder heb je een cd met werken van Hendrik Andriessen gemaakt. Die muziek staat wel in groot contrast met het repertoire dat je daarvoor – vader en zoon Bach – en daarna (Walther) hebt opgenomen. “Het heeft bij mij veel te maken met het orgel dat ik bespeel. Mijn voorkeur voor barok hangt samen met het Ruprecht-orgel waarvan ik inmiddels vijftien jaar organist ben. Maar er is ook een periode geweest waarin ik actief

was in de Utrechtse Sint-Willibrordkerk, waar een Maarschalkerweerd-orgel staat. Daar speelde ik meer Franck, Widor en Vierne en is daar ook die Andriessen-cd ontstaan. Ik vind: als organist ben je ondergeschikt aan het instrument dat je bespeelt; het orgel moet jón vertellen wat erop gespeeld kan worden. Dat moet zich gaan vertalen naar klank, naar stukken, naar programma’s die goed werken op het orgel en in de ruimte. Jij moet de verbindende factor zijn want jij bent degene die al die elementen met elkaar kunt combineren en tot een geheel kan smeden. Dat betekent natuurlijk niet dat je nooit de grenzen van zo’n orgel mag opzoeken – juist wél – maar je moet het orgel respecteren. Een werk van Bach kan heel goed werken op het Frans-romantische orgel van de Sint-Willibrordkerk, maar als je daar bijvoorbeeld Mendelssohn wilt spelen, dan hoor je: nee, die twee vinden elkaar niet aardig. Terwijl Mendelssohn dichter bij de bouwtijd van het orgel ligt dan Bach of zelfs Sweelinck, wat ik er ook gespeeld heb. Wat ik al eerder zei: het geheel moet kloppen.”

Op welke leeftijd besloot je: ‘ja, dát wil ik: organist worden!’?

“Als kind van twee liep ik al over het pedaal van het elektronisch orgel van mijn vader en strekte m’n handjes uit

naar de toetsen. Ik heb altijd geweten dat ik dit wilde. Mijn vader was amateur-organist in de goede zin van het woord; hij speelde twee diensten per zondag, maakte daar veel werk van en studeerde dus veel. Ik hoorde dus altijd orgelspel, 's avonds als ik in bed lag maar ook 's ochtends als hij vóór z'n werk nog even oefende. Van Jos Wielakker, die ook mijn vader les gaf, kreeg ik mijn eerste orgellessen en hij heeft ook zeker mijn liefde voor het orgel en passie voor de muziek aangewakkerd. Op m'n elfde, al voordat ik naar de middelbare school ging, besloot ik: ik ga naar het conservatorium. Daar heb ik zelfs mijn vervolgopleiding op afgestemd: niet naar het vwo maar naar de havo, een jaar korter, om maar zo snel mogelijk naar het conservatorium te kunnen. Tijdens een 'studiekeuze-uur' voor beroepskeuze kwam ik een brochure van het Utrechts Conservatorium tegen waarin stond dat je een voorbereidend jaar kon doen. Ik heb mijn ouders opgetrommeld om naar een open dag te gaan, heb daarna toelatingsexamen gedaan – met Andriessen – en ben aangenomen. En zo ging ik in m'n havo-examenjaar iedere week met de trein naar Utrecht. Dat was best pittig.”

Hoe ben je hier in de Tuindorpkerk terechtgekomen?

“In 1998 ben ik organist van de Wilhelminakerk in Utrecht-Zuid geworden. In 2000 was er een vacature voor cantor-organist in de Tuindorpkerk. Ik woonde er toen om de hoek en dacht: ‘Dat wil ik!’ Op mijn zolderkamer hoorde ik elke zondag de klok luiden, ik was er al eens gaan kijken en dat beviel me zeer. Na de restauratie door Verschuieren en de heringebruikneming van het orgel vertrok de cantor, Johan Oomkes. Hij speelde ook een kwart van de diensten dus de nadruk lag op het cantoraat. Ik heb gesolliciteerd, proefgespeeld, een repetitie gedaan en dacht: ik word 't vast niet. Tot mijn verrassing werd ik kort daarna opgebeld door Peter van Dijk, die hier toen organist was, en die me vertelde dat ze toch voor mij

Foto: Gerco Schaap

hadden gekozen. Ik sprong een gat in de lucht! Vanwege omstandigheden ben ik na een jaar met het cantoraat gestopt maar ik ben wel blijven spelen. Gaandeweg kreeg ik er uren van David Jansen en Peter van Dijk bij en sinds september 2014 heb ik het cantoraat weer opgepakt, dus mag ik ook beleid uitdenken en nieuwe initiatieven ontplooiën. Ik krijg hier ook echt de ruimte om mooie dingen te doen. Zo hebben we gisteren een cantate van Buxtehude uitgevoerd in de vesper-

dienst, met de cantorij, solist en strijkers. Werd mooi uitgevoerd en goed ontvangen. Voor de strijkers vraag ik beroepsmusici; uit ervaring weet ik dat als je iets mooi wilt neerzetten, je aangewezen bent op professionals, anders wordt zo'n uitvoering tenenkrommend. Die mogelijkheden worden me hier geboden. Er is heel veel potentiële energie in deze gemeente aanwezig, soms zelfs té veel, dan moet je dat kanaliseren. Er zijn veel kunstzinnige mensen, veel muzikale mensen, theologisch geschoolden ...

de kerkdienst mag dan wel 'heilig theater' zijn, maar het mag geen poppenkast worden. Dat is de uitdaging van de kerkmusicus: je moet veelzijdig zijn en goed met mensen kunnen omgaan. Een mooiere baan ken ik niet!"

Wat trekt je zo aan in het Ruprecht-orgel?

"Vanaf het eerste moment was ik verliefd op dit orgel. Op het eerste gezicht lijkt het een klein instrument, maar er zit zo'n wereld aan klankmogelijkheden in ... Elk register heeft z'n eigen karakter, het orgel is zó kleurrijk en zo veelzijdig, je kunt er enorm veel mee. Aan de andere kant is het ook een kritisch instrument, je moet er heel goed naar luisteren. Doe je dat niet, dan klinkt het ook meteen niet. Die combinatie van kleurrijkheid en het eigenzinnige, dat is wat mij aanspreekt.

Komen hier ook andere, moderne vormen van kerkmuziek aan de orde?

"In ons beleidsplan hebben we expliciet genoemd dat we willen waken voor oppervlakkigheid. We willen heel breed zijn en ook allerlei denkrichtingen een plek geven. Dat betekent dat we ook iets met popachtige muziek doen, maar we kiezen dan wel voor *Psalmen van nu* en niet voor opwekkingsliederen. Dat wordt door jongeren gedaan maar wordt wel aangestuurd door iemand die daar verstand van heeft, iemand die schoolmuziek heeft gestudeerd en arrangementen kan maken. En dat integreren we dan in het geheel van de kerkdienst, ook al sta ik daar muzikaal niet altijd achter. Als je dat goed afstemt met elkaar, kunnen die muziekstijlen heel goed naast elkaar bestaan. Belangrijk vind ik dat begin en eind muzikaal een eenheid vormen. We beginnen en eindigen vrijwel altijd met orgel, maar tussen de lezingen of na de preek kun je dan kiezen voor een alternatieve muziekvorm. Door te experimenteren hebben we ervaren wat níet werkt en hebben we aardig door wat wél werkt."

Ik las op de website van de Tuindorperkerk dat er in deze gemeente het nodige te doen is geweest over het onderwerp 'Orgelspel als opmaat voor de vieringen'. Er werd veel gepraat, begrijp ik, een probleem dat niet alleen in de Tuindorperkerk speelt. Hoe hebben jullie dat opgelost?

"Vanaf mijn komst in 2000 was dat al een issue in deze kerk. 'We willen graag orgelspel voor de dienst'. Peter van Dijk en David Jansen hebben altijd gezegd: óf orgelspel óf praten voor de dienst. De akoestiek in de Tuindorperkerk is zodanig dat het geluid uit de kerkzaal naar boven toe wordt versterkt, tegelijkertijd praten en orgelmuziek is onmogelijk, dus dan spelen we ook niet want we nemen onze taak serieus. Er zijn allerlei experimenten geweest:

inzien. Het werkt denk ik omdat we er uitgebreid met elkaar over hebben gecommuniceerd."

En hoe is dat na de dienst?

"Wij hebben geen naspel na de dienst. Heel soms, in de zomer, dan vragen we of men weer gaat zitten en volgt er een orgelstuk. De gezinnen zijn dan op vakantie en er zijn dan in verhouding veel orgelliefhebbers onder de kerkgangers, meest oudere mensen. Die kunnen zo'n naspel waarderen."

MUZIEK REGULEERT EMOTIES

Willeke Smits heeft een uitgebreide lespraktijk van zowel piano- als orgelleerlingen. Pianoleerlingen bezoekt ze aan huis, orgelleerlingen kunnen in de Tuindorperkerk terecht. "Ik geef graag les aan kinderen en volwassenen, en dan op zo'n manier dat zij

'Achter een programma moet wel een gedachte achter zitten die verbindt'

van een pianist tot een cd tot helemaal niets, maar het probleem bleef bestaan. Toch wordt het orgelspel vooraf wel erg op prijs gesteld. Maar als je vijf minuten voor de dienst gaat spelen, stoppen mensen niet met hun gesprekken. We hebben toen gezocht naar een markeringspunt waardoor mensen weten: nu gaat het beginnen, nu moet het stil worden. En dat is *de kaars* geworden. De kerkenraad komt 3 à 5 minuten van tevoren binnen, de diaken steekt de kaars aan en dat is het teken voor de kerkgangers om stil te worden. We hebben ook met elkaar afgesproken: als iemand in jouw buurt dat niet doorheeft, wijs hem of haar er dan even vriendelijk op. Dat is nu gewoonte geworden, en dat functioneert boven verwachting. Er zijn gelukkig genoeg mensen die de waarde van orgelspel voor de dienst

één worden met hun instrument, met de klank. Het is voor iedereen goed om met muziek bezig te zijn, of je nu getalenteerd bent of niet. Muziek is heel goed voor het reguleren van emoties, zeker ook bij kinderen. Er zijn kinderen die geen speeltalent hebben maar van zichzelf wel heel gepassioneerd zijn. Een jongetje vertelt me dan: 'als ik ruzie met een vriendje heb, ga ik naar binnen naar de piano en speel ik wat, en daarna ga ik weer terug om het goed te maken.' Dat vind ik geweldig want daar is muziek ook voor. Muziek maakt kinderen ook slimmer, je creëert verbindingen die op een andere manier minder snel tot stand komen. Voorwaarde is wel dat we een klik hebben, dat er iets is wat ons verbindt en waaraan we kunnen werken. Dat geeft erg veel voldoening. Alleen als

“Ik mag graag kinderen enthousiast voor het orgel maken.”

een kind écht niet wil, steek ik er ook geen energie in.”

KERKMUZIEKDAGEN VOOR DE JEUGD
Sinds 2012 heeft Willeke Smits samen met Annemarie van der Boor de muzikale leiding van de ‘Kerkmuziekdagen voor de Jeugd’, een initiatief van *Kerkzang.nl*, centrum voor de kerkzang. “We gaan dan vier dagen lang, meestal het Hemelvaartweekend of in de meivakantie, met een groep van ca. 25 kinderen aan de slag om muziek in te studeren voor een kerkdienst ergens in het land. En ’s middags maken we dan een programma voor een concert waar ook de ouders, vrienden en bekenden kunnen komen. Het leuke daarvan is dat we samen op een ongedwongen manier met muziek bezig zijn waardoor er een groep ontstaat met een enorme onderlinge verbondenheid en waarvan de leden ook in de rest van het jaar contact met elkaar houden. Het mooie van mijn taak is om daar de kerkmuziek een plek in te geven en de kinderen kennis te laten maken met liturgische muziek waar ze anders minder snel mee in aanraking komen. Je merkt dat het doorwerkt in de levens van die kinderen en het blijkt ook dat ze, naarmate ze groter worden, blijven zingen en in de kerkmuziek actief blijven. Die Kerkmu-

ziekdagen vormen dus een mooie kweekvijver, ook om kinderen op die leeftijd al de vreugde van kerkmuziek mee te geven. Soms snappen ze er nog niet veel van maar dat komt later wel; als kind werd ik ook regelmatig geraakt door de muziek van het koor waar mijn vader in zong, en je weet dat dat later terug kan komen. Van het idee dat ik dit soort dingen in werking kan stellen

bij kinderen word ik erg blij. Ik mag ook graag kinderen enthousiast voor het orgel maken. We hebben hier een aantal basisscholen in de wijk die af en toe op bezoek komen. De dominee vertelt dan iets over de kerk, ik zing een liedje met hen en nodig ze uit om boven te komen kijken.”

STICHTING UTRECHT ORGELLAND
Negen en een half jaar was Willeke Smits bestuurslid van de Koninklijke Vereniging van Organisten en Kerkmusici (KVOK). Vanaf 2012 maakt ze deel uit van het bestuur van de Stichting Utrecht Orgelland en sinds januari 2015 is zij penningmeester van de stichting.

“We proberen met beperkte middelen activiteiten te organiseren en hebben een aantal mooie brochures over het Utrechts orgelbezit uitgebracht. De stichting vierde onlangs haar tienjarig bestaan en we zijn nu aan het vooruitkijken wat we de komende tien jaar willen gaan ondernemen. Onze voorzitter Ton Herstel heeft in oktober afscheid genomen en we zijn nu op zoek naar een nieuwe voorzitter. Voor onze inkomsten zijn we afhankelijk van donateurs en van subsidies, maar die laatste worden steeds minder. We organiseren regelmatig bijeenkomsten op locatie (zoals het in

februari 2014 gehouden symposium rond het Utrechts Orgelarchief in de Utrechtse Universiteitsbibliotheek, zie *De Orgelvriend* van april 2014, G.S.) of in een bepaalde kerk, zoals dit voorjaar in de Torenpiekerkerk in Vleuten. Dat was een informatiebijeenkomst over ‘Subsidieregelingen Onderhoud en Beheer van Monumentale Orgels’, op initiatief van drie orgeladviseurs en met medewerking van Wim Diepenhorst als specialist Klinkende Monumenten van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Het Bätz-orgel in die kerk staat aan de vooravond van een restauratie, en dan is het goed om te weten waar je op moet letten bij zo’n restauratie, waar je subsidie voor kunt aanvragen en waarvoor niet ... We proberen vooral een verbindende factor te zijn door de belanghebbende partijen met elkaar in contact te brengen. Anderzijds proberen we ook de verantwoordelijke mensen bij provincie en gemeente te overtuigen van het nut van het restaureren van historische orgels. Ook gaan we wel eens op bezoek bij een orgelmaker wanneer die een bepaald instrument aan het restaureren is. We zouden ook graag een soort spin-in-het-web zijn voor concertactiviteiten in de provincie – zoals bijvoorbeeld de Stichting Groningen Orgelland – maar dat blijkt hier niet zo goed te werken. Utrechters zijn wat op zichzelf ... Al die activiteiten kosten heel veel tijd en energie, dus we moeten keuzes maken.”

HET CONCERT ALS VERHAAL

Wat is het eerste dat je doet als je ergens voor een concert wordt uitgenodigd?

(Schaterlachend:) “Ja zeggen! Of heel soms nee.”

Okee, wat is dan het tweede dat je doet?

“Het instrument en de dispositie bekijken, zoeken of er opnamen van zijn en vervolgens nadenken over de vraag: welke muziek past erbij? Soms, als het een onbekend orgel is, ga ik er eerst langs voordat ik een programma samenstel. Ik kies uit het repertoire dat ik in de loop der jaren heb opgebouwd en ik studeer uiteraard ook

nieuwe werken in. Soms *herpak* ik een stuk dat ik al jarenlang speel. Ik ben in die tijd verder ontwikkeld, en zo'n stuk groeit mee. Ik vind het heel belangrijk dat ik me *blijf* ontwikkelen zodat ik het orgel steeds beter leer begrijpen en daardoor een steeds beter verhaal aan de luisteraar kan vertellen. Waardoor het publiek het gevoel heeft: in dit programma maken we een reis, en aan het eind kunnen we zeggen: we hebben een mooie tijd gehad.

Ik houd niet van programma's met een stukje zus en een stukje zó dat dan aan de man wordt gebracht als 'een afwisselend programma'. Natuurlijk moet een programma afwisselend zijn maar er moet wel *een gedachte* achter zitten *die verbindt*. Een programma kan uit een opbouwende lijn bestaan, maar ook uit tegenstellingen. Je kunt net zo goed beginnen met een modern stuk en eindigen met iets ouds. Als het maar klopt in het geheel van het programma, het orgel en de ruimte. Hoe beter ik mijn verhaal vertel, des te meer gelegenheid er voor de luisteraar is om daar zijn eigen verhaal in kwijt te kunnen. Mensen kunnen soms ontroerd raken door een stuk waarvan ik het niet had verwacht, en zo'n ervaring verwerk ik dan weer in een volgend verhaal. Je hoort organisten wel eens zeggen: 'Ik speel niet voor mezelf, ik speel alleen voor de luisteraar'. Maar dat kan niet. Je moet *éerst* je eigen verhaal kunnen vertellen voordat je iets aan iemand *ánders* kunt overbrengen. In die zin vind ik het spelen in de kerkdienst qua intentie niet zo veel verschillen van het spelen van een concert. Het uitgangspunt is anders, maar je hebt altijd de taak om iets teweeg te brengen bij de luisteraar, om diepere lagen aan te reiken."

Ondersteun je je verhaal met woorden of moet de muziek het doen?

"Ik vind het altijd goed werken om voor een concert iets te vertellen aan het publiek, al is het maar om contact te maken. Ik kan over een paar programmapunten iets zeggen, uitlegen waarom ik dat gekozen heb of

het publiek uitnodigen op bepaalde details te letten. Zo nodig je uit tot actief luisteren en krijg je ook reacties na afloop. Voor mij draait het daarom. Je kunt *nóg* zo'n mooi orgel hebben, maar jij bent de enige die de verbinding kan leggen tussen dat orgel en je publiek."

De cd *Happiness* wordt besproken door Lourens Stuijbergen in onze cd-rubriek op p. XX.

